

Hva trigger fremtidens fagarbeidere og hvordan møter skoleverket dette?

Om yrkesvalg og skolens rådgivning

Trond Buland

NTNU Program for lærerutdanning

Stiklestad 25. februar 2014

Det var en gang et samfunn...

- Dominert av landbruk og tradisjonell industri
- ... der en relativt liten andel tok utdanning ut over 7-årig folkeskole
- ... med klare klasse- og kjønnskillinger mht skole/utdanning
- Yrkesvalg fulgte ofte tradisjoner/slekt
- Stort behov for ufaglært arbeidskraft

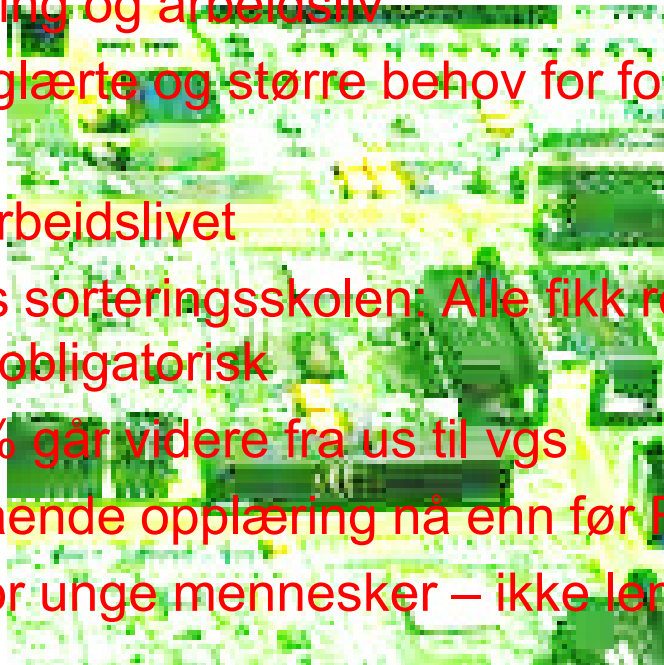
«Hadde jeg vært ung i dag, ville jeg blitt kriminell. Jeg var «dum», lite flink på skolen, men det gjorde ikke noe, for jeg var sterk og ville gjerne jobbe..»

... som forandret seg ...

«All that is solid melts into air?»

- **Modernisering:**

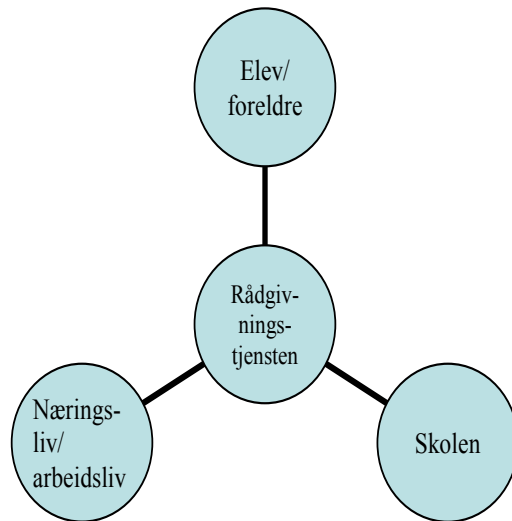
- Økt grad av spesialisering
- Nye næringer vokste - ny teknologi i alle bransjer og sektorer
- Større behov for og vektlegging av formell kompetanse
- Større kompleksitet i utdanning og arbeidsliv
- Gradvis færre jobber for ufaglærte og større behov for formell opplæring
- Høyere inngangsterskel til arbeidslivet
- Samtidig avskaffet vi gradvis sorteringsskolen: Alle fikk rett til 13-åring opplæringsløp, 10 års obligatorisk
- En suksess, nærmere 100 % går videre fra us til vgs
- Flere gjennomfører videregående opplæring nå enn før R94
- Men også vanskelige valg for unge mennesker – ikke lenger gitt hva man skal bli

... og ga nye utfordringer for skolens rådgivning

- Høyt frafall i videregående opplæring
 - Ca 30 % fullfører ikkje i løpet av 5 år – feilvalg *en* viktig forklaring
- Høyt frafall i høyere utdanning
- Mye omvalg i videregående skole, også pga av feilvalg
- Kunnskapsgap; både elver og lærere har begrensede kunnskaper om et komplekst arbeidsliv
- Dårlig samsvar mellom arbeidslivets behov og unges valg
 - For få velger fag- og yrkesopplæring – noen bransjer savner søkere
 - «Skills mismatch»
- Kjønnsdelt arbeidsmarked – mye tradisjonelle valg
- Heterogen elevgruppe – ulike utfordringer
 - «Sorteringsskolen» er borte/ Økende andel unge med psyko-sosiale problemer
 - Flere ”tunge” diagnoser/mobbing etc

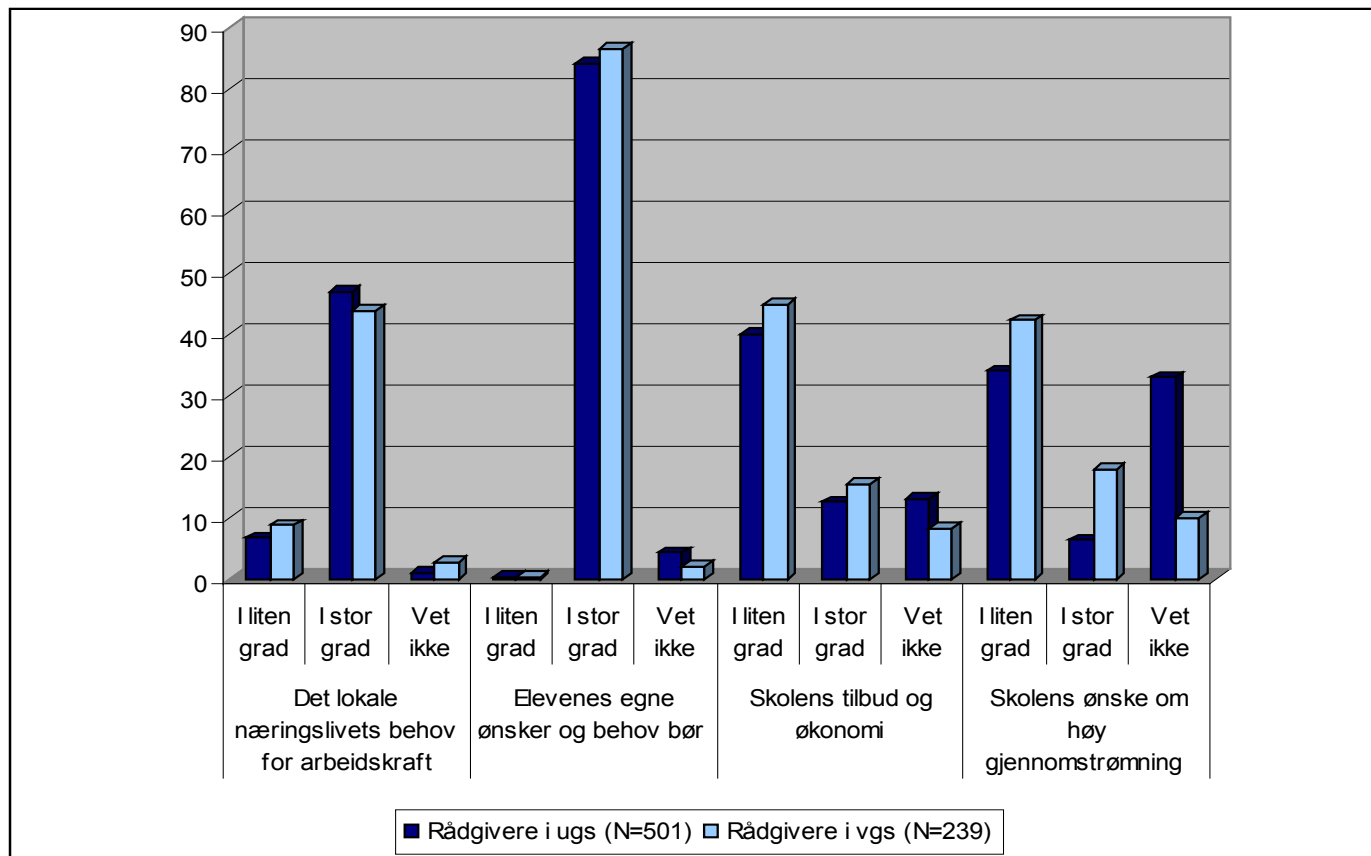
Rådgivningens trekantforhold; lojalitetskonflikt/delt «accountability»?

- Elev, skole og næringsliv har forventninger
- Eleven i sentrum for alle rådgiveres oppmerksomhet
- Elevens støttespiller
- ... men umulig å se bort fra helheten
- Hvordan forene de ulike behov og interesser?

Hva bør være sentralt i utdannings- og yrkesrådgivningen?

(Buland, Trond, Ida Holth Mathisen, Bjørg Eva Aaslid, Halvdan Haugsbakken, Brita Bungum og Siri Mordal: *På vei mot framtida – men i ulik fart?* Sluttrapport fra evalueringen av skolens rådgivning, SINTEF Teknologi og samfunn, Trondheim 2011)

Valg av utdanning og yrke er vanskelig

- Unge mennesker som skal velge
 - Å bli bevisst sine egne preferanser, behov, ønsker og evner/muligheter, er ofte en langvarig prosess
 - Stort kunnskapsgap
- Usikker framtid, uoversiktlig samtid
- Velger mer enn yrke og utdanning!
 - Yrke handler også om identitet, kjønn, tilhørighet etc
- Hva er et "godt valg"?
- Hvor ofte må man regne med å gjøre omvalg i livet?

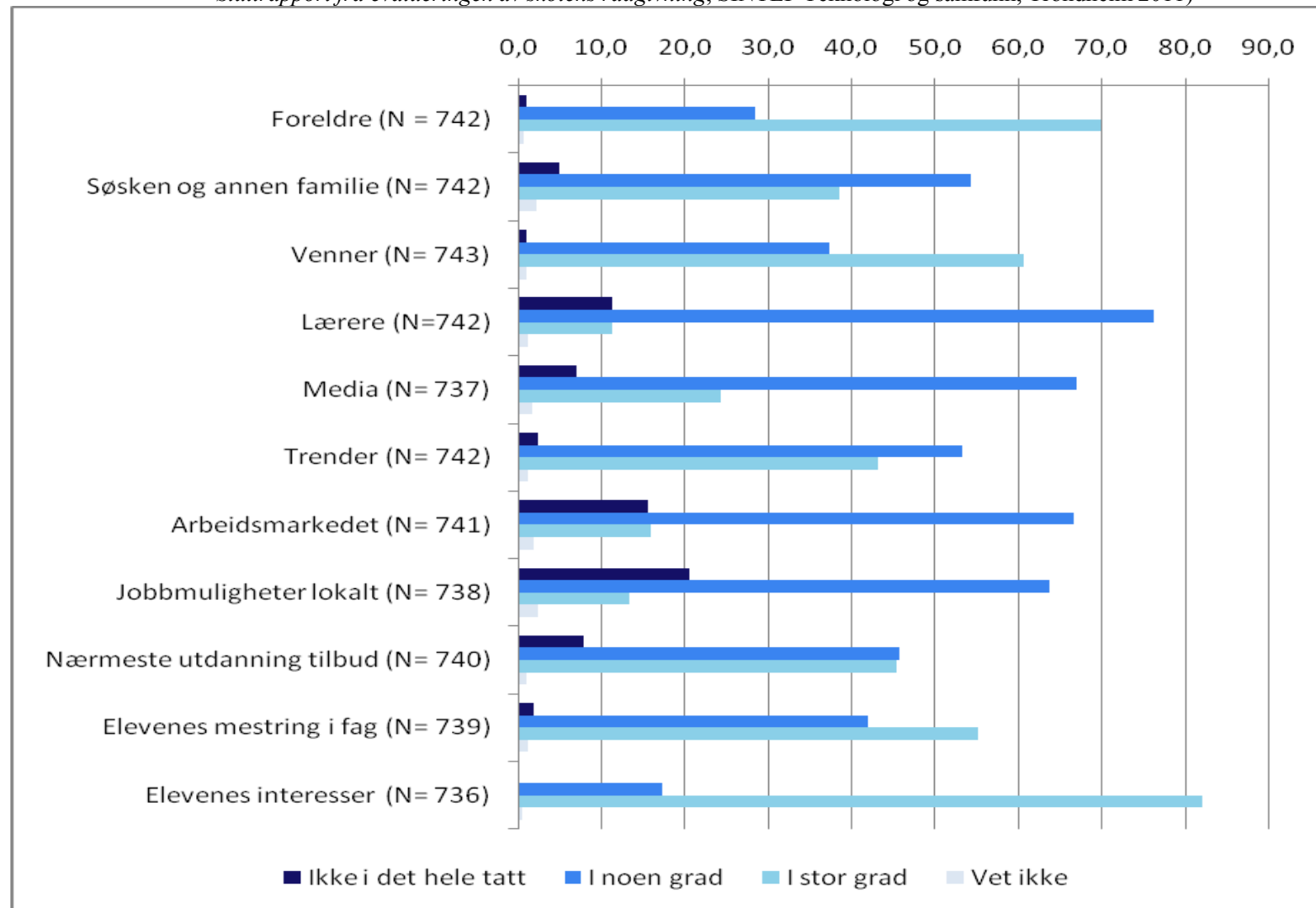
Skolen ikke alene!

- Skolens UoY-tjeneste ikke eneste, eller kanskje en gang viktigste kilde til informasjon og råd/påvirking
 - Venner
 - Moter
 - Media
- På godt og vondt?
- Foreldre, og kanskje særlig mor, i mange tilfeller den aller viktigste påvirkningsagenten?
- Fortsatt mye tradisjonelt; er ikke ungdom så post-industrielle som vi av og til tror?
 - *”Alle som heter Nnn her i byen har gått på byggfag hos oss...”*

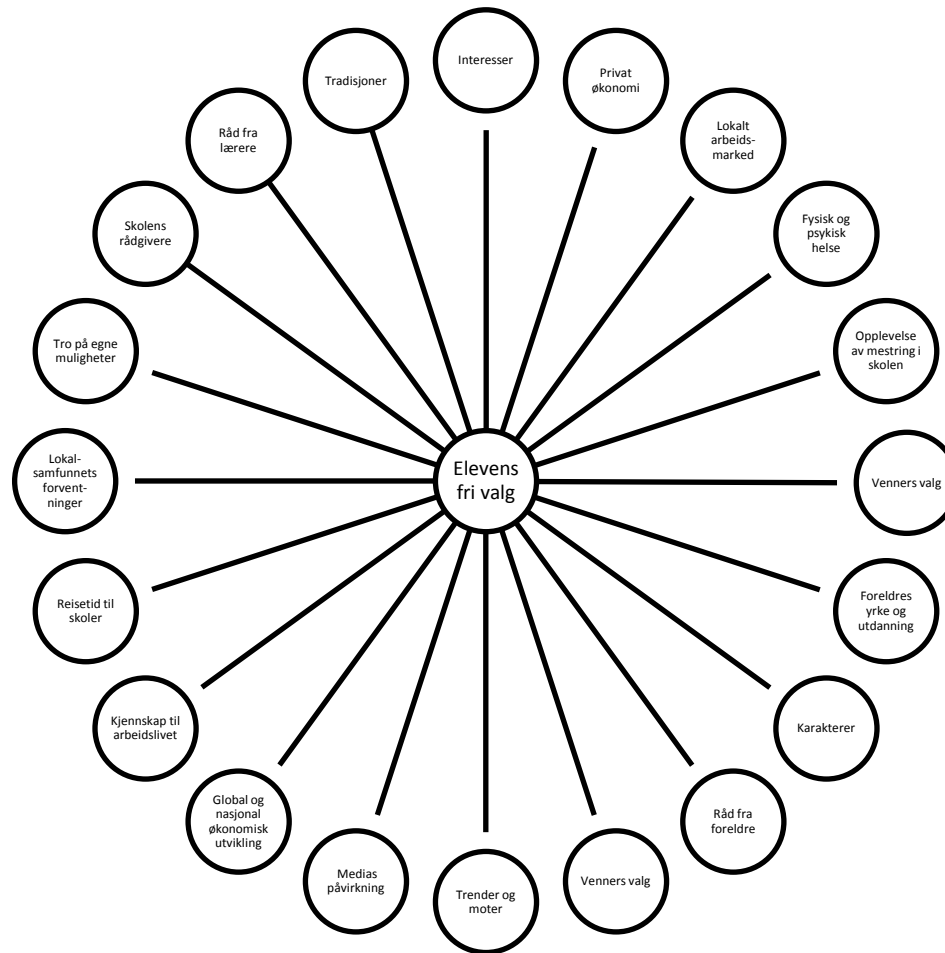

Hvem og hva påvirker ungdoms valg?

(Buland, Trond, Ida Holth Mathisen, Bjørg Eva Aaslid, Halvdan Haugsbakken, Brita Bungum og Siri Mordal: *På vei mot framtida – men i ulik fart?* Sluttrapport fra evalueringen av skolens rådgivning, SINTEF Teknologi og samfunn, Trondheim 2011)

Frie valg? Er valgfrihet alltid det samme som frihet?

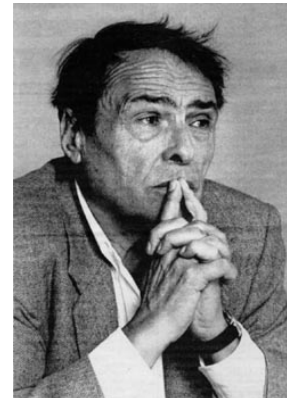

«Alt er mulig» - Postindustriell eller tradisjonell?

- Rådgivningen og ungdommen i spennet mellom ideologien om de frie valg, de fritt velgende individer som selvstendig «konstruerer sin biografi» og følger sin drøm, og en virkelighet der mange velger det man har valgt før?

*«I come from down in the valley,
Where mister when you're young
They bring you up to do like your
Daddy done» Bruce Springsteen: The River*

- Mellom Giddens og Bourdieu?

Redsel for å gi råd som blir hørt?

- Både elever og rådgivere har internalisert en ideologi om frie valg, og at alt er mulig
- Å gjøre frie valg har blitt en sentral del av unges selvforståelse; «jeg velger uavhengig av andre»
- Den komplekse virkelighet som ligger bak individets frie valg blir ikke synlig
- Blir noen rådgivere redd for å utfordre, for gi realistiske råd? Redd for å påvirke, redd for å ha innvirkning?
- Støtt elevens valg, uansett?

Følg drømmen, for enhver pris?

For noen er alt mulig, men ...

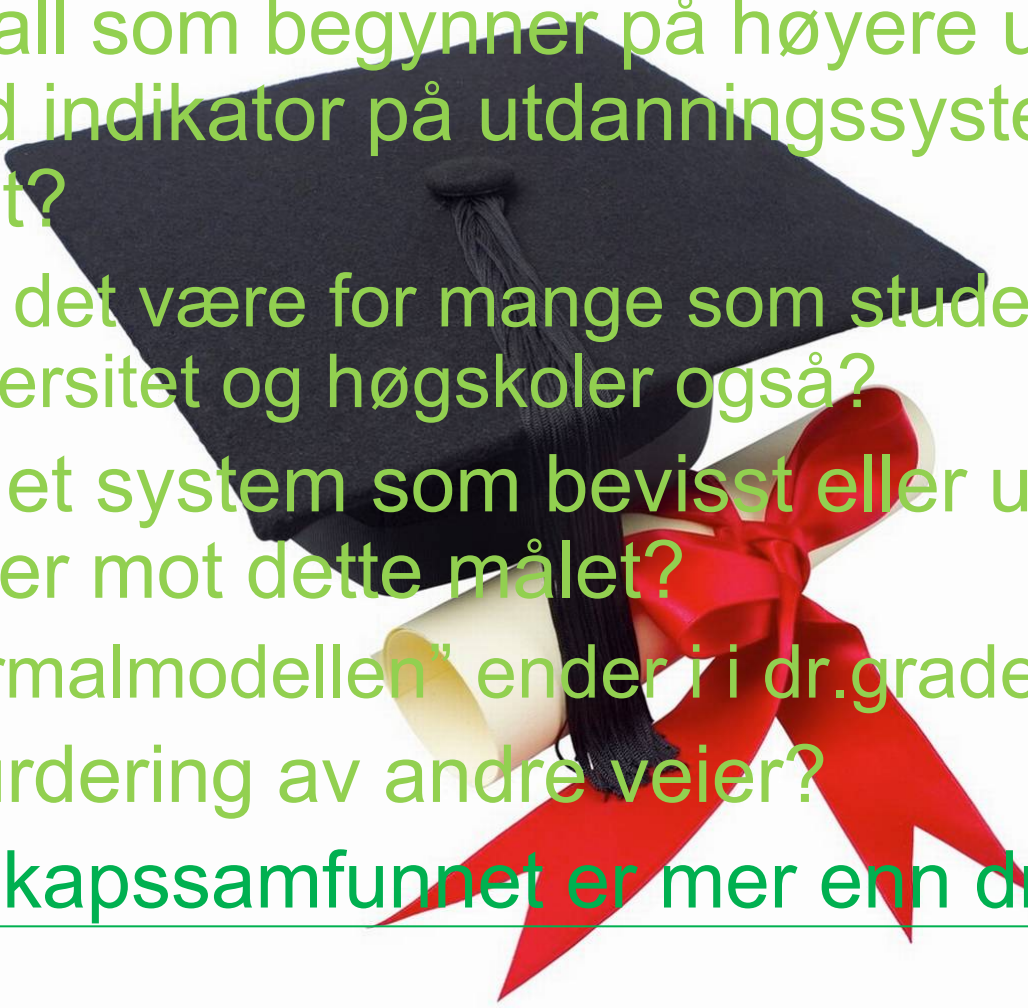
- En relativt stor gruppe har også ved slutten av ungdomsskolen utviklet et ekstremt lavt sjølbilde
- Tror ingen ting er mulig
- Har «lært» gjennom flere års skole at de ikke duger, har internalisert bildet av seg sjøl som «*subben*», «*bånn i bøtta*»

«Beskriv deg sjøl, si tre ting som beskriver deg.

Det går ikke an å si tre ting om meg...»

«Hva er du god til? Eehhh, det er jo ingen ting jeg er god på...»

Antall dr.-grader – en god kvalitetsindikator?

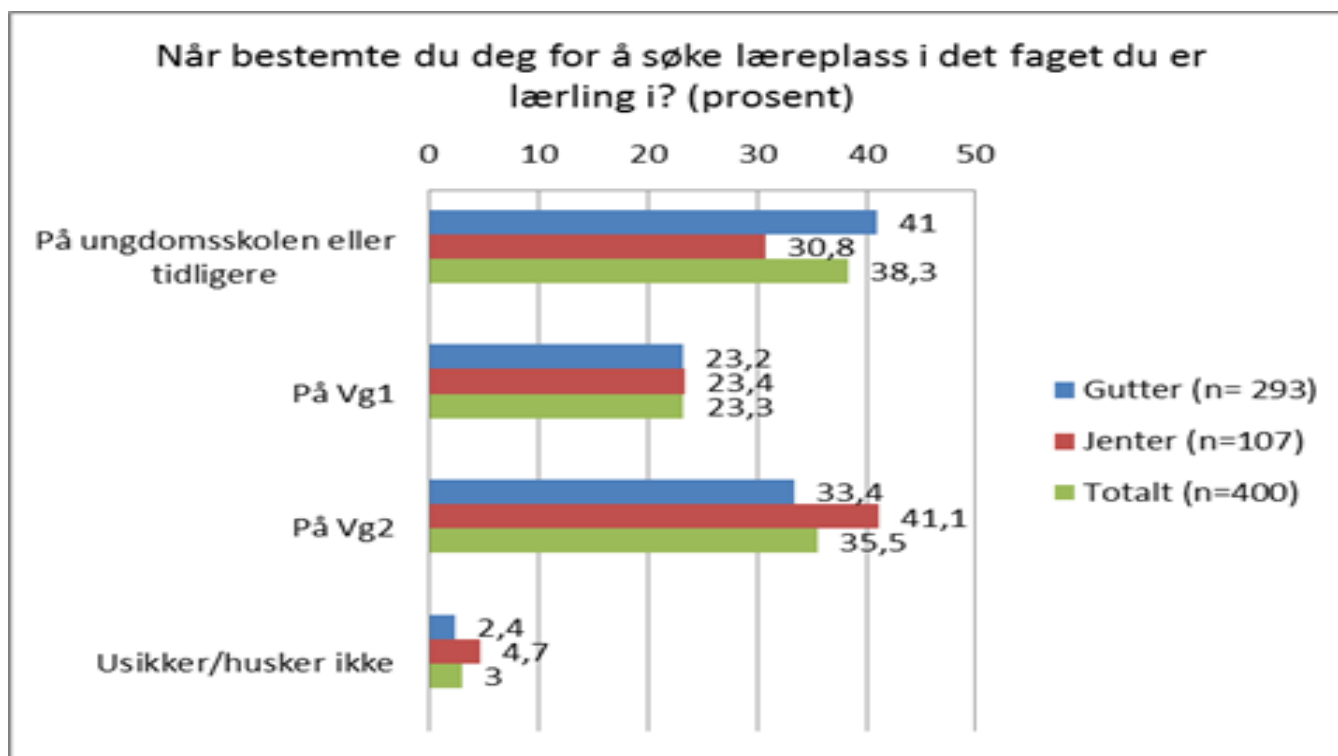
- Er antall som begynner på høyere utdanning en god indikator på utdanningssystemets kvalitet?
 - Kan det være for mange som studerer på universitet og høyskoler også?
 - Har vi et system som bevisst eller utbevisst arbeider mot dette målet?
 - "Normalmodellen" ender i i dr.graden?
 - Nedvurdering av andre veier?
 - Kunnskapssamfunnet er mer enn dr.-grader?
-

Ulike fag – ulike status?

- Yrkesfag har lav status i (store) ungdomsgrupper?
– Og hos noen lærere?
- Primært et byfenomen?
- Ungdomsskolen i overveiende grad studiespesialiserende?
- Stud.spes. det som gir valgfrihet og muligheter?
- Det naturlige valget for de som «ikke vet hva de skal bli når de blir store»?
- En stor gruppe utsetter valg

Noen velger tidlig

fra evaluering av Kunnskapsløftet, breddestudie 2010

Tidlig valg gir fornøyde elever?

fra evaluering av Kunnskapsløftet, breddeundersøkelse 2008

		«Mye av tida på skolen var bortkastet»			
		Helt uenig	Litt uenig	Litt enig	Helt enig
Hadde du bestemt deg for valg av yrke da du begynte på videregående?	Ja	32	30	27	11
	Nei	17	27	32	23

Rådgivning – hele skolens oppgave

- Skolens rådgivning er viktig for valgene
- UoY-rådgivning bør være sentral funksjon i den enkelte skole
- Mulighet for kontinuerlig og bredt arbeid
- Mulighet for forankring i skolens øvrige arbeid – integrert del av skolen – **gode interne nettverk nødvendig**
 - Rådgivning for viktig til å være rådgivers oppgave alene
- Valgkompetanse; en sentral oppgave for hele skolen
 - *”En rådgivende skole må være målet”*
- Valgkompetanse – **en grunnleggende ferdighet**
 - **CMS (Career Management Skills)**
- Valg på timeplanen: Utdanningsvalg og Prosjekt til fordypning
 - Et godt grep, men fungerer ennå ulikt

Rådgivning er relevant...

- ... eller på siden av det som egentlig er viktig?
- Hvor blir det av karriereveiledning i en skole preget av timetelling og sterkt fokus på grunnleggende ferdigheter?

Gode nettverk gir god rådgivning

-
- UoY ikke en isolert, skoleintern oppgave
 - Behov for kompetansetilførsel og deltakelse utenfra
 - Mye arbeid naturlig på tvers av skoler og skole-slag, og skole/bedrift
 - Bedriftsnettverk viktig
 - Partnerskap for karriereveiledning
 - Opplæringskontor
 - Fordel med regional pådriver/koordinator/støtte-spiller
 - Fordel med nettverk av rådgivere
 - Skoleeier (kommune og fylkeskommune) ulikt engasjert
 - Lokale UoY-senter/Karrieresenter?
 - Hvilken rolle kan/skal slike spille?

Kunnskap om arbeidslivet

- Stort kunnskapsgap om utdanningsveier og yrker
 - Hos elever, foreldre, lærere og (noen) rådgivere
 - Særlig mangler mange oppdatert kunnskap om fag- og yrkesopplæringen
 - En akademisk slagside?/ «*Et problem at ungdomsskolen bare er studiespesialiserende*»
- Skolen trenger samarbeidspartnere som har denne kompetansen

Opplæringskontor – en ressurs

- Opplæringskontor – nettverk av bedrifter
- Potensielt svært viktige samarbeidspartnere for skolene
- Svært mye kompetanse på arbeidslivets krav, behov og muligheter er samlet her
- Informasjonskilde for lærere, rådgivere og elever
 - Presentasjoner/informasjon
 - Hospitering/bedriftsbesøk osv
- Noen steder koblet på, andre steder en underutnyttet ressurs for skolens rådgivning

Entreprenørskap – er redskap for bedre valgkompetanse, ikke bare for penger til skoleturen?

- Bevisst kobling av entreprenørskap og rådgivning/Utdanningsvalg
- Entreprenørskap som læringsarena og læringsform
- Knytte lokalmiljø og næringsliv til skolen
- Skape kunnskap om arbeidslivets muligheter og krav, også lokalt
- .. og også alternativ arena for utvikling av grunnleggende ferdigheter

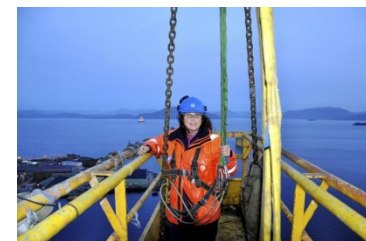
”Gjøre – ikke bare høre!”

- Tiltak som gir mulighet for egen erfaring, utprøving – «erfaringslæring»
 - Besøk i bedrifter – «Jobbskygging» - PRYO
 - Besøk i videregående skole
 - Helst individuelt tilpasset, basert på ønsker og interesser
 - **Og realistisk, ikke glansbilde!**
- Også for veiledere og lærere
 - Hospitering i bedrift?
 - Sveisekurs?

La ungdom informere ungdom

- Finn gode rollemodeller
- La ungdom som nettopp sjøl har valgt fortelle om sitt valg og sine erfaringer
 - elever i videregående
 - lærlinger
 - ungdom i ulike yrker
- Tenk utradisjonelt; nye møter kan åpne nye muligheter

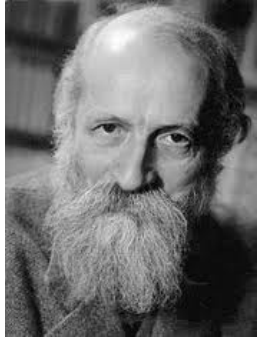

Det ensomme valget?

- Rådgivere, elever og foreldre er enige om at det er viktig at eleven gjør sitt eget valg; «velge sjøl»!
- Det er konsensus om at valgmulighetene er mange; «alt er mulig, det er opp til deg»
- Det sjølstendige valget kan lett bli et ensomt valg? «Du velger sjøl» blir lett til «du velger alene»
- Hvordan kan dette i stedet bli til «velge sammen»; der de individuelle valgene settes inn i en kontakts – dialogbaserte valg?

"All real living is meeting"

sa Martin Buber...

- Og all god læring handler om gode møter
 - Mellom lærer og elev, rådgiver og elev, mellom lærere, mellom ulike skoleslag, mellom skole og bedrifter og samfunnet rundt
- Møter skaper læring, møter skaper utvikling
- Valg er prosess og gode møter
- *"Du er ikke dyktig hvis du ikke kan bruke dyktigheten din til å gjøre andre dyktige!"* Nils Arne Eggen

